

4201/2707

Az Iskolai Filmintézet diafilm sorozata

163 szám

EGERVÁR VÉDELME 1552-BEN

Történelmi sorozat:16

Készült: 1955 évben

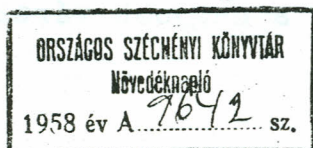
A törökök terjeszkedésük folyamán a XVI. században fészkeltek be magukat hazánkba. Török megszállás alá került Buda és vele együtt az országnak mintegy egyharmad része. A török hódítás nyomán virágzó mezőgazdasági területek váltak pusztasággá. Felégett, felégett falvak, nyugat és észak felé menekülő családoktól népes utak és dél felé terelt, láncra fűzött rabok jelezték a pusztulás mértékét. "A hazában mindenütt felcsendült a nép szenvedését komor színekkel festő protestáns ének:

Pogány törökkel széjjel kergettetél,
és mind ország szerént bujdosni eresztél
Nagy sok pusztaságot törökök szerzének,
mert mind ez országban széjjel égetének.
Dulának, rablának, szüzeket rontának . . ."

A török terjeszkedés nem állt meg Buda elfoglalásával. Hódoltsági területhez akarták csatolni Nyugat-Dunántúlt és az északmagyarországi bányavárosokat. Ezt az utóbbi tervüket 1552-ben akarták megvalósítani, amikor is több mint százezer főnyi sereggel törtek be Magyarország területére. Elfoglalták Temesvárt, Lippa és Jenő várát, bevették Szolnokot, Drégelyt, a nógrádi kisebb várakat, a nyár végén pedig Eger ellen indultak, hogy annak elfoglalásával megnyissák Észak-Magyarország kapuját. Eger elfoglalásával mintegy hét-nyolc megye és az észak-magyarországi bányavárosok népe izlelte volna meg a török rabság keservét. A török terjeszkedés 1552. évi próbálkozása sikertelen maradt. Megtorpantak Eger falai alatt. Utjukat állta a nép igaz hazaszere-
tetéből fakadó ellenállása és az egriek hősiesség helytállása. A nagy török sereg 5 heti eredménytelen kísérlet után kénytelen volt Eger környékéről eltakarodni.

1. Egervár a XVI. században

A magyar végvárvonál egyik legerősebb láncszeme Eger volt. A vár a város melletti magaslatra épült. Falai alatt vezetett az ut Putnok, illetve a gazdag észak-magyarországi bányavárosok felé. Az Alföld felől csak ezen az úton lehetett megközelíteni a bányavárosok aranyban és ezüstben gazdag területét. Ezt a fontos utat őrizte a vár. Magas tornyaiból már messziről észre lehetett venni, ha az Alföld felől ellenséges csapat közeledett. Vastag falai, erős bástyái, széles és mély árkai próbára tették a legerősebb ostromló sereget is. A lőrészekkel ellátott kiszö-



gelések lehetővé tették, hogy a védők ne csak a falak tetejéről, hanem oldalról is ritkithassák a falakra kapaszkodó ellenség sorait. Belső épületeiben 4-5 ezer katonát is el lehetett helyezni. Az egri vár nem egyik napról a másikra vált korszerű erőssé, és nem is mindig az volt a feladata, hogy az idegen betolakodókat tartsa távol. Keletkezése a tatárjárás utáni várépítkezésekre vezethető vissza. A tatár veszedelem elmúltával a vár az egri püspök lakásául szolgált. Éppen ezért a későbbi építkezések nem is annyira a vár erősítését szolgálták, hanem a fényűzés és a kényelem követelményeit elégítették ki. A tatárjárás után a vár másik rendeltetése az volt, hogy katonaságával tartsa féken a környék jobbagységát. Az egri püspök innen indította utba katonáit a husziták ellen, de innen indította utba azt a csapatot is, amely Verpelét mellett megverte Dózsa észak felé biztosító seregét. Az egri várra a XVI. század második harmadában már új feladat várt: a környék lakosságát kellett megvédenie a török portyázók ellen. Ezt a feladatot az időközben korszerűtlenné, elavulttá vált erődítmény nem tudta teljesíteni. A várat tehát meg kellett erősíteni és fel kellett szerelni korszerű fegyverekkel.

2. A török előnyomulás következtében kialakult végvárvonál

A magyar uralkodó osztály Budá elestéig nem gondolt komolyan arra, hogy önjerejéből állítsa meg a török terjeszkedést. A főurak és a püspökök olyan közönyösek voltak a török elleni háborúval kapcsolatban, hogy még azokat a délvidéki várakat sem erősítették meg, melyeket nap nap után értek török támadások. Még kevésbé gondoltak az ország belsejében lévő várak korszerűsítésére. Pedig belső váraink közül már sok romladozott, de amelyek épek voltak, azok sem feleltek meg a korszerű hadviselés követelményeinek. Sok várban még katonaság is alig lézengett. A kialsátszámú katonaság fegyverzete is kopott, elavult volt. Az uralkodó osztály csak Buda elfoglalásával döbbsent rá, hogy a török további terjeszkedését csak egy erős végvárvonál létrehozása állíthatja meg. Az ellenség közvetlen közelsége és állandó támadása miatt azonban arra már nem volt idő, hogy új várak épüljenek. Így csak a régi várakat erősítették meg, vagy klastromokat alakítottak át erődítményekké. Az építkezések olyan sűrűsége váltak, hogy sok esetben a kőanyag kitermelésére, elszállítására, kifaragására sem volt idő. Ebben a nagy szűkségben jöttek rá az egyszerű mesteremberek arra, hogy kőfal helyett a palánk is megfelel. /Két sorban vastag cölöpöket ástak a földbe, a cölöpöket pedig vesszőfonással kötötték össze. A két vesszővel befalt cölöpsor között agyaggal töltötték ki. Az agyagba mintegy vázként - gerendákat tettek, hogy a cölöpfal, a "palánk" szilárdabb legyen. Rugalmasságánál fogva sok esetben ez az építkezés a kőfalnál is jobban megfelelt./ Ilyen nehézségek között jött létre az 1550-es évekre a magyar végvárvonál. Az erősebb várak nagyobb török sereget is fel tudtak tartóztatni. A kisebb váraknak más volt a feladatuk: a nagyobb várak között biz-

tosították az összeköttetést, híreket szereztek a török készülődéseiről, a környék népét pedig a kisebb török csapatok fosztogatásaitól oltalmazták.

3. A jobbágyság segítő munkája a végvárak megerősítésénél.

A várak megerősítésének az volt a legnagyobb akadálya, hogy az uralkodó osztály vonakodott az anyagi áldozathozattól. Váraikat inkább átadták a királynak, aki az erődítéseknel elsősorban Ausztria védelmi érdekeit vette tekintetbe. Az urak a várépítkezésekhez legfeljebb annyiban járultak hozzá, hogy megszavazták az országgyűlésen: a vár körüli munkálatokhoz igénybe lehet venni a jobbágyság ingyenmunkáját. Az adók súlya alatt görnyedő jobbágyság számára igen nagy volt ez a teher, amit súlyosbított, hogy a várépítési munkálatok tavasztól őszig, éppen a mezőgazdasági dologidőben folyhattak. A jobbágyság ennek ellenére, különösen a nagy török hadjáratok idején, a század 40-50-es éveiben zugolódás nélkül segítettek a várépítési munkálatoknál. 1548. után Egerben is serény munka folyt. Több mint ezer jobbágy és mesterember dolgozott a várban. Egy részük követ fejtett a környéki kőbányában. Akik igával jöttek - a meredek lejtőn sokszor maguk is nekifeszülve - a munkahelyre szállították a nehéz követeket. Szarvaskő környékén fejszecsapásoktól volt hangos az erdő. Ott fát termeltek ki az építkezéshez. Az asszonyok inkább a kőműveseknek segítettek. Amikor elkészültek a faljavítással - amint a kép is mutatja - akkor tartalékanyagot: fát, követ, rózsét stb. hordtak be a várba, hogy legyen miből megjavítani az ostrom közben megrongált falakat, palánkokat.

4. Dobó István, az egri vár kapitánya

Az erődítési munkálatok irányítója, később pedig a harc szervezője, vezetője Dobó István volt. A király 1548-ban nevezte ki az egri vár kapitányává. Már kora ifjúságától kezdve harcolt a török ellen. A király testőrei között vett részt a mohácsi csatában, ahol meg is sebesült. Dobó mint egri kapitány először is a pénzügyek terén teremtett rendet. Megakadályozta, hogy az egri várhoz tartozó jobbágyság adóját más földesurak szedjék be. A jövedelmek biztosítása után láthatott hozzá a vár megerősítéséhez, felszereléséhez. Törhetetlen akaraterejének szívós kitartásának köszönhető az, hogy Eger lett az ország egyik legerősebb vára. Mint várkapitány szigorú, de igazságos és példamutató parancsnok volt. Az ostrom folyamán a legveszélyesebb helyeket kereste. Az utolsó roham alkalmával meg is sebesült. Katonáit fegyelemre nevelte. Árulókat nem tűrt meg közöttük. Az árulókkal szemben kiméletlenül járt el még akkor is, ha azok tiszték voltak, mint pl. Hegedüs hadnagy. Katonái szerették parancsnokukat, ő viszont megbecsülte vitézeit. Az ostrom után sok egyszerű vitézt és parasztot terjesztett fel jutalomra a királlyal.

5. Dobó által megerősített vár alaprajza

Dobóék az erősítési munkálatokkal 1552 őszére készültek el. Meredeken emelkedett az új "Dobó-bástya". Új palánk övezte a vékonyfalú "Tömlőc-bástyát" védő "Föld-bástya" peremét. Új palánkkal erősítették meg a külső vár két sarokbástyáját is. Az építkezéseknél figyelemmel voltak arra is, hogy a szomszédos domb-ról megakadályozzák a várba való belátást. Ezért emelték a külső vár területén a magas palánkfalat. Az ostrom folyamán ezek ol-talma alatt észrevétlenül és biztonságosabban mozoghattak a ka-tonák. Ugyancsak a belátás ellen védekeztek azzal is, hogy a belső várat egy föld alatti folyósóval, az ún. "Setét - vagy Kö-zépkapu"-val kötötték össze a külső várral. A török sereg közeled-tekor Dobó elosztotta a várőrséget is. A legveszélyesebb helyre, a külső várba a legfegyvelmezettebb csapat került, melynek parancs-nokául Dobó Bornemissza Gergelyt rendelte. Dobó jól ismerte Bor-nemissza képességeit: tudta, hogy jól képzett, tudós, bátor kato-na, akinek válságos pillanatokban helyén van a szíve és az esze is.

6. Kazamata folyósók az egri várban

Nemcsak a belső és a külső várat kötötték össze a föld a-latt. Ilyen folyósókon közlekedhettek a védők az egyes bástyák között is. Föld alatti járatok, az ún. "kazamaták" beszögellései-nél, kanyarulatainál állandóan fáklyás őr állott. /A fáklyaláng-okozta kormozódás még ma is jól látható a falakon./ A föld alatti folyósókat némely helyen olyan szélesre vájták ki, hogy szükség esetén a katonák szálláshelyül is szolgálhattak. A kazamatának az 1552-es ostrom alkalmával nagy hasznát vették. Dobó ugyanis közvetlenül az ostromgyűrű bezárulása előtt leszedette a várbeli épületek tetejét, nehogy azt a törökök felgyujthassák. Különben a tüzelés az amúgy is kislétszámú védősereg jelentős részét el-vonta volna a harctól. A tetőzet nélkül maradt épületek alkal-matlanokká váltak a katonák befogadására, ezért szállásukat a föld alatti termekben rendezték be. Itt ápolták a sebesülteket és ugyancsak itt tartotta Dobó a tiszti tanácskozásokat is. A hős várvédők mintegy 5 hétig éltek a gyér világítású, nyirkos, hideg, föld alatti helységekben, ahol a sebesültek nyögésétől, jajgatásától pihenni is alig lehetett. Az elszállásolás kényel-metlenségei nem törték meg a védők lelkierejét. Még ha nem is pihenték ki magukat, akkor is önbizalommal telve, bátor elszánt-sággal mentek harcolni a falakra, mert tudták, hogy minden kard-vágással, minden lánssaszurással családjuk nyugalma, népi sza-badságát védik.

7. Ágyak a XVI. századból

8. Janicsár

A török sereg legfegyvelmezettebb, legképzettebb csapata a

janicsárság volt. Származásra nézve kevés volt közöttük a török. Legtöbbjüket kiskorukban elrabolt keresztény gyermekekből nevelték hithű mohamedán harcosná. Eredetileg, még a XVI. században a kisázsiai török családokhoz adták ki őket nevelésre, ahonnan később un. "janicsáriiskolába" kerültek. Katonai szolgálatuk alatt állandóan laktanyában kellett élniük. Míg katonáskodtak, nem nősülhettek meg. A táborban külön ételmezésük és külön parancsnokuk volt. Nyílt ütközetben a vezér sátra körül állították fel őket, hogy veszély esetén megingathatatlan zárt tömegükkel morzsolják fel a főparancsnok ellen támadó ellenséget. A várharcokban a legveszedelmesebb helyekre kerültek. Eger esetében minden rohamnál az Ó-kaput támadták. A várvivásnál rendszerint az volt a taktikájuk, hogy egy részük támadást színlelt a vár egyik gyengébb pontján. Ezzel lekötötték a védők figyelmét. A másik részük ezalatt valamelyik magasabb tornyot rohanta meg, hogy azt elfoglalva onnan lövöldözzön le a várba és ezzel pánikot keltsen a védők között. Rendszerint sikerült nekik megakadályozni azt is, hogy a tartalék seregből segítség menjen a szorongatott helyzetben levők támogatására.

9. Szpáhi

A török haderő zömét, gerincét a hűbéres lovasok, a szpáhi képezték. A hűbéres lovasság könnyű páncélzatával, mozgékonyásával, kiképzettségével és számára már a XIV. századra a török haderő csatadöntő fegyvernemévé válhatott. Nemcsak nyílt csatában, hanem a várharcoknál is sikerrel alkalmazhatták őket. A várháborúkban ők látták el a felderítés feladatait. Ők gondoskodtak a felmentő sereg távoltartásáról, de lóról szállva bekapcsolódhattak a vár elleni rohamokba is. A szpáhi katonai szolgálatukért hűbértartást kaptak a szultántól. Anyagi helyzetüket mutatja az is, hogy ruházatuk díszesebb, fegyverzetük pedig ékeesebb volt, mint a többi török harcosé. A hadjáratok alkalmával a szultán parancsára tartományi tisztjeik vezetésével kellett csatlakozniuk a sereghez. Ilyen hűbéres lovassággal vonult be Ali, illetve Achmed táborába a székesfehérvári, pécsi, hatvani, belgrádi, szegedi, szendrői, illiriai és a boszniai basa is.

10. Martalócok

A török haderőt nemcsak reguláris janicsár- és szpáhi-csapatok alkották. Fölös számban voltak irreguláris, un. "martalóc-csapatok" is, akik csupán a rablási lehetőségek miatt csatlakoztak a sereghez. Legnagyobb részük gyalogosan vonult hadba. Ezeket aszáboknak hívták. Kisebb részük - az akindzsik - lovas-török had előhírnökei. A lakosságot gyűjtogatással, rablásaikkal és kegyetlenkedéseikkel már jóval a török sereg megérkezése előtt demoralizálták.

11. A török sereg felvonulása 1552-ben

Dobó kémei útján idejében értesült arról, hogy a török Ma-

gyarország ellen készülődik és Egert is el akarja foglalni. A hír nem volt alaptalan. A török sereg 1552 tavaszán valóban megindult Magyarország felé, hogy bevegye Temesvár és Szolnok várát és elfoglalja Egert. A török hadjárat közvetlen okát a királyi Magyarország és Erdély egyesítése szolgáltatta. A szultán Achmed basát mintegy 80.000 emberrel küldte Magyarországra. A törökök haditerve az volt, hogy míg Achmed basa Temesvárt ostromolja, addig két hűbérese, a moldvai és havasalföldi vajda betör Erdélybe és leköti az erdélyi királyi hadakat. Ali, budai basának pedig az volt a feladata, hogy verje szét a nyugat felől érkező királyi segélycsapatokat. 1552 nyarán Achmednek sikerült elfoglalnia Temesvárt, ugyanakkor Ali basa elfoglalta Drégelyt és a kisebb nógrádi várakat, majd a palásti mezőn a király nyugat felől érkező segélycsapatait szórta széjjel. A két török sereg Szolnok alatt adott egymásnak találkát, hogy a szolnoki vár elfoglalása után közös erővel ostromolják meg az egri várat.

12. A foglyok sorsa a török rabságban

A török sereg útját feldúlt, felperzselt falvak és láncra-fűzött rabok menete jelezte. A törökök számára egy-egy hadjárat alkalmával az emberzsákmány volt a legértékesebb. Legszívesebben a nőket és a gyermekeket hurcolták el. A munkára alkalmatlan aggodat nem fűzték ugyan rabszija, de életüket sem hagyták meg. Egy-egy falu főterén - éppugy, mint valamikor a tatárok - összereltek és halomra gyilkolták őket. A rabláncra kerülteket a rabszolgaság jeléül kopaszra nyirták, csak úgy kerülhettek a rabszolgasárra, de addig is válogatott kinzásokkal "puhitották" őket, hogy szokjanak az engedelmességhez. A képen látható kinzások: guzsbakötés, kalodába-zárás, kötélre- vagy láncra verés még az enyhébb büntetések közé számítottak. A törököknek voltak elviselhetetlenebb kinzásaik is, melyeket makacskodó, vagy szökött rabok ellen alkalmaztak.

13. Rabszolgaság Törökországban

A főtségbe került magyarok nagy részét rabszolgasárra hajtották, ahol úgy adták-vették őket, mint az állatokat. A rabok élelme silány, ruházatuk pedig hiányos volt. Hálólhelyüket az állatok sem irigyelheték. Akár a mezőgazdaságba, akár bányába kerültek dolgozni, egyaránt emberfeletti nehéz munkát kellett végezniük. Pihenésre nem gondolhattak, mert állandóan hátukon csatogott a korbács. Nemcsak a jobbágyok, hanem a nemesek is tudták, hogy ilyen sors vár a meghódított területek lakosságára. Mégis, amikor arra került sor, hogy katonákat küldjenek a veszélyeztetett területek védelmére, megtagadták a segítséget. Így történt Eger esetében is, ahol a védők zöme, a kis létszámú nemeskatonaság mellett a jobbágyszármazású gyalogosokból és a környék parasztjaiból tevődött össze.

14. A szökevény foglyok kinzása

Az elviselhetetlen fogságból igen sok rab kísérelte meg a szökést. A rabságból való menekülés igen kockázatos dolog volt, mert a törökök ezt torolták meg a legkegyetlenebb módon. Ha a szökésben lévő rabot elfogták, akkor vagy kivégezték, vagy pedig örökre nyomorékká tették. Képünk egy "sanyhébb" kínzási eljárást örökít meg, amikor az áldozat talpait késsel megvagdadják, lábainál fogva kötéssel felhúzzák és a fejjel lefelé csüngő embert korbáccsal ütlegelik. Gyakran megtették azt is, hogy az elfogott szökevényt lábainál fogva felakasztották és karddal hosszában kettévágták a testét. A törökök részéről ebben az időben nemcsak üres szólásmondás, hanem kegyetlen valóság volt a "szijat hasítok a hátadból" kifejezés. Számos eset tanuskodik arról is, hogy a szökéstől úgy akarták elrettenteni a foglyokat, hogy a szökevényeket a többiek szeme láttára huzzák karóba. Nem mindegyik rabra várt azonban ilyen elviselhetetlen sors. Ez csak a szegényebbeknek, a föld népének volt az osztályrésze. A gazdagabbaknak, a nemeseknek a fogságban sem volt elviselhetetlen a dolguk. A törökök a gazdagabb rabokkal váltságdíj reményében emberségesen, sőt igen "méltányosan" bántak. Soknak a szabad mozgást is megengedték.

15. Várvédő magyar gyalogos katona

Eger védőinek zöme gyalogos katona volt. A 2012 védőből - melyben már benne vannak az asszonyok, gyerekek és a mesteremberek - 1366 volt paraszt, vagy paraszti származású. A XVI. század közepén kibontakozó magyar gyalogos katonaság a szegénylegényekből, hajdukából, jobbágyfiukból, szóval olyan elemekből alakult ki, akik a társadalom paraszti rétegéből származtak. A földesuri rablás következtében a jobbágytelekekről kiszorult vagyontalan paraszti tömegek a végvárok zsoldos gyalogsága sorába való bevándorlása a XVI. század 40-es éveiben már általános jelenség volt. Ezek a végvári katonák voltak azok, kiknek hazaszeretét nem pótolhatták a későbbiek folyamán a jól felszerelt és számbelileg is népesebb idegen zsoldos csapatok. A végvári vitézek, a "szegény legények" helytállására jellemző, hogy amikor fizetelenségük következtében éheztek, akkor sem hagyták el a rájuk bízott várat. Inkább éhen rogytak össze őrhelyeiken, mint-hogy a török martalékaul hagyják az erősséget.

16. Magyar huszár a XVI. században

Az egeri várban aránylag kevés lovaskatona volt. Számuk mindössze 326 főre tehető. Az ostromlott várban nem is volt célszerű lovasságot tartani, mert a lovak eleségéről, elhelyezéséről is gondoskodni kellett volna, emellett ápolásuk is sok katonát foglalkoztatott volna. Elég volt Egerben csupán egy kis lovascsapat, amely kicsapásaival zavarja az ellenség felvonulását és megnehezíti az ostromlók elhelyezkedését.

17-18. Magyar parasztember a XVI. században

Amikor 6 vármegye nemessége alig 300 katonát küldött a szorongatott egri várba, akkor hét Eger környéki faluból 219 paraszt és mesterember jelentkezett Dobónál, hogy ott akarnak harcolni a török ellen. Dobó egy részüket az ágyuk mellé osztotta be, hogy segítsenek a pattantyusoknak, másik részüket pedig a faljavitéseknél alkalmazta. A török támadásai alkalmával azonban mind egy szálig fegyvert ragadtak és a katonákkal egy sorban a falakon fogadták az ellenséget. A XVI. században a parasztság szenvedett a legtöbbit a töröktől. Előlük menekülve állandóan mozgásban voltak. Nem véletlen, hogy a kortársak batyuval a hátán ábrázolják a jobbágyot. Ezek menekülés közben csapatokba verődve kisebb török erőket is megtámadtak. Ilyen csete-paték alkalmával sajátították el azokat a fortélyokat, amelyeket a hivatásos katonák is átvettek tőlük a török ellenes harc folyamán.

19. Magyar és török fegyverek a XVI. századból

A fenti kép az egri várásatások alkalmával napvilágra került magyar és török fegyverek egy kis részét mutatja be. A XVI. század fegyverleletei azt bizonyítják, hogy a végvári harcok idején mind kevesebb jelentősége van a páncélos lovasságnak. Ebben a században már szívesebben alkalmazzák a mozgékony, de könnyű fegyverzetű lovasságot és a gyalogságot. A páncélt a szabadabb mozgást biztosító sodronying pótolta. A magyar végvári vitézek kezében a csákány /lent/ volt a legfélelmetesebb fegyver. Eredetileg korábbi parasztmegmozdulások alkalmával a felkelő parasztok használhatták és a népi származású katonák honosították meg a védelmi harc folyamán. A török fegyverek közül a jatagán /középen jobbra/ érdemel említést. A közelharcban minden török harcos mesterien kezelte.

20. A várbeliek kicsapnak a vár alatt táborozó török seregre

Achmed basa, a török sereg fővezére Szolnok elfoglalása után - eredeti tervétől eltérően - szívesen befejezte volna az 1552. évi magyarországi hadjáratot. /Uj terve szerint Eger ostromára csak 1553-ban került volna sor./ Achmed attól félt, hogy a sereg Eger alá való vonulása, az ostrom előkészületei, esetleg maga az ostrom is sok időt vesz igénybe, és táborozás közben ráköszönt az esős, hűvös ősz. Tudta, hogy katonái, - kik melegebb éghajlat alatt nőttek fel - nehezen tűrik a hideget, minek következtében félő, hogy elégedetlenkedni, sőt az ostrom folytatását illetően engedetlenkedni fognak. A török főtisztok és Ali budai basa csak úgy tudták rábeszélni Achmedet a hadjárat további folytatására, hogy elhitették vele: Eger nem erősebb, mint egy "rozzant akól" védői pedig jámbor birkák, kik már a török sereg közeledténél hírére elszaladnak a várból. Pedig éppen Ali basa, az előhad parancsnoka tapasztalhatta a leghamarabb, hogy az egriek nem megijedt bárányokként várják őket. Még Eger alá sem érkezhettek, a várbeliek máris gondoskodtak "illő" fogadtatásról:

Bornemissza Gergely vezetésével meglepetésszerű támadást szerveztek. A rajtaütés olyan sikeresnek bizonyult, hogy a várbeliek, amikor csak tehettek, megismételték kicsapásaikat. Az utolsó "kicsapásra" - amelyet a kép is ábrázol - szeptember 12-én került sor. A török már akkor annyira megközelítette a várat, hogy vitézeink támadásukat már csak a várfal alatti téren hajthatták végre. Mindent olyan időpontban tettek, amikor a török arra nem is gondolhatott: éppen ebédidőben. A török katonák egy része az ebédosztással, a másik része pedig az étkezéssel volt elfoglalva. A várkapun kitörő lovasokat már csak akkor vették észre, amikor jajgató sebesültekkel volt tele a térség. A megrémült törökök fegyverükhöz sem tudtak nyulni. Egyesek menekültek, mások pedig élelmüket próbálták menteni. A pánik percről percre nőtt. A megfutamodók még azokat is magukkal ragadták, akik ellenállásra gondoltak. Válságos helyzetüket a szomszédos utcából előtörő janicsárok mentették meg, kiknek fegyelmezett megjelenése arra figyelmeztette a csapatot, hogy esztelenség lenne tovább folytatni a csetepatét. A támadó csapat adott jelre megfordult és amilyen hirtelenül megjelent, olyan gyorsan tűnt el a várkapu mögött. A "rajtaütés"-t végrehajtó katonák vitézül vagdalkoztak. Fegyelmezettség jellemezte őket. A rövid tusa alatt a bajtársiasságnak is szép példáját mutatták: az egyik vitéz - Orosz Gábor - amikor látta, hogy társa, Budaházy István megsebesült, rögtön segítségére sietett. Saját testével védte fegyvertársát az ellenséges kardcsapások ellen. Az ostrom előtti kicsapásnak erkölcsileg is felmérhetetlen értéke volt. Önbizalmat öntött a védőkbe, továbbá bebizonyította, hogy az uralkodó osztály elmélete, mely szerint a török megtámadhatatlan és legyőzhetetlen, nem lehet igaz akkor, ha azok szállnak szembe az ellenséggel, akik tudják, hogy miért harcolnak.

21. Faljavítás az ostrom alkalmával

A török már a körülzárás első órájában megkezdte a várfalak ágyuzását. Terve az volt, hogy hosszabb ideig tartó tüzeléssel úgy lerombolja a falakat, hogy azok egy nagyobb roham esetén se jelentsenek akadályt. Mintegy 120 ágyú, több mint 2 hétig ontotta a tüzet. A falak, palánkok recsegték, ropogtak. A második heti ágyuzás után egyes helyeken annyira leomlott a fal, hogy egy lovasember is kényelmesen beléphetett volna rajta. Az egriek nem nézték ölbetett kezekkel a várfalak rombolását. Ahol csak tudták, pótolták a hiányt. Amit a török nappal lerombolt, azt a várbeliek éjjel felépítették. Nappal fegyverrel a kézben verték vissza a meg-megújuló kisebb támadásokat, éjjel pedig fáradtságot nem kimélve hordták a követ, fát, meszet a munkahelyre. A faljavításban résztvett mindenki: közvitéz, tiszt, paraszt, de még a nők és a könnyebb sebesültek is. Közvetlen irányítók a környékből bekérezkedett mesteremberek voltak, akik nem a megszokott módon falazták be a tátongó réseket. Malter helyett oltatlan meszet használtak. /Két sor kő közé oltatlan meszet tet-

tek malter helyett. Mikor elértek egy bizonyos magasságot, az egész falrészt leöntötték vízzel, mire az oltatlan mész forrni kezdett. Összeforrottak a kövek is és így sokkal jobban ellenállottak az ágyulövéseknek./

22. Szeptember 29-i nagy török roham

Az első nagy rohamot szeptember 29-én indították meg az ostromlók. A török csapatok már a hajnali szürkületben elrendeződtek. Az ellenség megmozdulását óriási hangzavar kísérte. A törökök ezzel azt akarták elérni, hogy nagyobb erő látszatát keltsék és így megfélemlítsék a védőket. Az első török támadásban pedig egyelőre csak 30-40 ezer ember vett részt. Három ponton támadták meg a várat. Mikor a falakat elérték, a hátrább tülekedők lövöldözéseinek fedezete alatt kusztak felfelé a falak tetejére. Egy-egy létrán többen is tolongtak. Fogadtatásukra a védők is felkészültek. Már jó előre begyakorolták azokat a fogásokat, melyekkel a létrákat el lehet távolítani. /Csákányukkal kiakasztották a létrát a faltól, majd egy erőteljes mozdulattal ellökték. Így, a hosszú létrákon füzérekben lógó törökök hanyattesve lelték halálukat. /De minden helytállás és minden fortély ellenére, - oly heves volt a török támadás - az ellenség fel tudta magát küzdeni a falakra. A falak tetején már a reggeli órákban kézitúsára került a sor. A védők a közelharcban is hősiiesen küzdöttek. Ha rés keletkezett a falakon küzdők sorába, rögtön volt, aki beállott a viaskodók közé. Ha ő is elesett, akkor új harcos foglalta el.

23. Az asszonyok munkája az ostrom időszakában /cipóosztás/

Eger vár védői között mintegy hatvan asszony és gyermek is volt. /Számuk pontosan 59./ A hős asszonyokat nem a félelem kergette be a várba, hanem az ellenség gyűlölete, hazájuk, szülőföldjük iránti szeretet készítette őket, hogy erejükhöz mérten vegyék ki részüket a várvédelemből. Az ostrom folyamán eleinte csak sütöttek, főztek, mostak a katonák számára. Később, mikor annyi volt a sebesült, hogy a "felcserek" /borbélyok/ nem tudták ellátni a feladatukat, akkor az asszonyok ápolták a sebesülteket is. Munkájuk nem lebecsülendő, hiszen sokszor a legnagyobb veszély közepette kellett biztosítani a katonák mindennapi meleg ételmét. Munkájukat a törökök is szerették volna megakadályozni, mert azt remélték, ha élelmezési zavarok állnak elő, akkor katonáink között elégedetlenség üti fel a fejét. Ezért, mikor észrevették a sütő-főzőház körüli ebéd- és cipóosztás okozta mozgást, odairányították ágyuk tüzét. A hős asszonyok ettől sem rettentek meg: nyers, vizes bőrt készítették kezük ügyébe és azokat dobták a becsapódó tüzes golyókra, miközben folytatták a sütés-főzés munkáját. Az étkezés-kiosztást pedig úgy oldották meg, hogy a török által kevésbé látható helyre állították - sűrű golyó- és kőzapor közepette - a meleg ételt és a friss cipót.

24. Az egri nők

Amikor a törökök látták, hogy a kétheti ágyuzás és az első roham sem törte meg a védők erejét, akkor "módszeres" ostrom alá vették a várat. Ez abból állott, hogy nagyobb erővel folytatták az ágyuzást, a sűrűn megismétlődő rohamokat éjjel is rendszeresítették, megszervezték a puskaporraktár felrobbantását, bekiabálásaikkal árulókat szereztek /ami Hegedüs hadnagy személyében sikerült is/. Aláaknázták a bástyákat, homokzsákokból, fahasábokból, rőzsecsomokból falat emeltek, hogy egy magasságba jussanak a védőkkel. Ez a "módszeres ostrom" okt. 12-ig tartott, és testi-lel, lelkiileg teljesen kifárasztotta, számbelileg pedig megapasztotta a védőket. Ilyen körülmények között következett be az okt. 12-i második roham, amelyet különböző fortélyok alkalmazásával olyan sikeresen háritottak el, hogy a török katonák nem is gondoltak arra, hogy több rohamban részt vegyenek. Tisztjeik csak a leg-erősebb eszközök alkalmazásával tudták elérni, hogy másnap még egy utolsó általános rohamot indítsanak. Okt. 13-án megindult az egész török tábor Eger falai ellen. A védők tudták, hogy ez az utolsó próbatétel. Végső erejüket megfeszítve harcoltak. Még a könnyebb sebesültek is beálltak a viaskodók soraiba. Közelharcban sebesült meg maga Dobó is. A helyzet már-már válságosra fordult. Nem volt már tartalékerő, amit be lehetett volna vetni a harcba. Nem voltak, akik a hasznavehetetlen fegyverek helyébe újakat hozzanak. Hallgattak az ágyuk is. Nem volt, aki kezelje azokat. A pattantyusok is a falakon viaskodtak. Ott nagyobb szükség volt rájuk. Ekkor rendelte el Dobó az asszonyoknak: hordjanak köveket a katonák kezeügyébe, hogy más híjján azzal tartsák távol az ellenséget. Az asszonyok rohanást teljesítették a parancsot, de azt már nem várták meg, hogy a katonák használhassák. Látva a válságos helyzetet, ők dobálták le a köveket egyenként, vagy telt kosárral egyszerre a felkapaszkodók arcába. Egyesek az elesettek kardját ragadták fel és úgy kénszerítették hátrálásra a felkapaszkodókat. Akik nem fértek a falakhoz, szintén nem tétlenkedtek, mikor látták, hogy fogytán van a kő, akkor forró vízzel telt kendérokért szaladtak. Azok tartalmát öntötték a tar fejekre. Amikor fogyott a víz, akkor szurkot, gyantát melegítettek. Az hatásosabbnak bizonyult. A törökök jajongva menekültek a falaktól. Tisztjeik hiába használták a kardot, a korbácsot, nem tudták visszakényszeríteni őket, hogy a támadást tovább folytassák. Ez sem aznap, sem pedig másnap nem sikerült. Az egri hőstettet parasztasszonyok hajtották végre. Ők érdemelték ki a világszerte megbecsüléssel emlegetett "egri-nők" nevet. Később a feudális és polgári történetírás a nemes asszonyokat megszemélyesítő Dobó Katica szerepeltetésével akarta ellenpályozni a parasztnők hőstettét. A nemes asszonyok szerepeltetésével azt akarták igazolni, hogy a nemesség méltó kiváltságaira, többek között az adómentességre, mert ők vérükkel védik meg, és védték meg 1552-ben is a hazát.

25. Egervár felszabadulása

A török sereg a sok kudarc után, okt. 18-án takarodott el Egervár falai alól. A várvédők ujjongva, boldogan szaladtak fel a bástyára, amikor elterjedt a törökök elvonulásának híre. Előttámogatták a sebesülteket is, hogy ők is tanui lehessenek a nagy eseménynek és lássák: vérük hullajtása nem volt hiábavaló. A védők az első örömmegnyilvánulás után döbrentek rá, hogy a környéket mennyire elpusztították az ostromlók. Elvonulásuk alkalmával a környékbeli falvaknak még azokat a házait is felgyújtották, melyeket a megszállás előtt megkíméltek. Ezeknek lángja világította be az elvonulás útját. Amikor ezt látták az egriek, nem törődve sebeikkel, fáradtságukkal, az elcsigázottsággal, a törökök után vetették magukat, hogy bosszút álljanak a barbár kártevőkön. A kudarc a törökök számára szégyenteljes volt. Történetíróink objektív nehézségekkel és a harc kifejezhetetlen méreteivel igyekeztek bebizonyítani, hogy elvonulásuk nem vált szégyenükre. Dselálzáde musztafa pl. a következőkben látja a kudarc okát... "mind a két részen éjjel-nappal igen heves volt a harc és a küzdelem... az ágyuk felszálló füstje felhőkké alakult, dörgésük süketté tette a világot, a puskák és sakaloszok golyói úgy hullottak, mint az eső.... elfoglalása /Eger elfoglalása/ könnyűszerrel nem volt lehetséges, mert hástyáinak ormai az égis érnék, falának alapja a tengerben van..." Egert elsősorban nem az időjárás, a várfalak erőssége mentette meg, hanem a falakon harcoló katonák, akik számbelileg husszor kevesebben voltak ugyan, mint az ellenség, de tudták, hogy hazájukért, szabadságukért harcolnak.

26. Tinódi krónikája "Eger vár viadaljáról"

Az egri győzelemről sokat beszélt a töröktől szorongatott Európa. Számos külföldi művész örökitette meg a hősi küzdelem színhelyét: az egri várat. A korabeli történetírók szinte kivétel nélkül megemlékeztek az eredményes küzdelemről. Legrészletesebben és leghitelesebben Tinódi Lantos Sebestyén írta meg az egri ostrom történetét. Nemsokára a török sereg elvonulása után megjelent a várban, lantján kísérve elmondta a magyarországi harcok legujabb híreit, utána pedig kikérdezte az egri vitézeket az ostromra vonatkozóan, hogy megírja a történetet és várról várra járva hirdesse az egriek vitézségét.

27. Gárdonyi Géza, az "Egri csillagok" szerzője

A XX. században Gárdonyi Géza örökitette meg az egriek hőstettét az "Egri csillagok" c. munkájában. Regénye a hazaszeretet regénye. Arra tanít minket, hogy a hazáját védő nép legyőzhetetlen. Munkájában történelmi hűséggel mutatja be a nép hazaszeretetét, ugyanakkor leleplezi a török elleni háboruktól huzódózó királyt, az egri püspököt és a közönyös főurakat.

28. Részlet a mai várból

A régi várból ma már csak a belső vár romjai vannak meg. Az un. "Külső vár"-ból csak a "Szeglet-palota" látható. Valamikor vastag fal kötötte össze a kiemelkedő "Templom-bástya"-val. Ez volt a vár egyik legerősebb pontja. A kapitalista társadalomban nem vették figyelembe, hogy ez a hely műemlék, mely népünk történelmének egyik legkiemelkedőbb honvédő hagyományára emlékeztet. Amikor az Eger-Putnok-i vasut építésére került sor, az építkezések érdekében felrobbantották az épületet. Pusztulni engedték azokat a falakat, melyeken sok ezren áldozták életüket a szabadságért.

29. Dallal, táncal ünnepli ifjuságunk Eger védelmének 400 éves évfordulóját

Egervár sikeres védelmének napját csak 400 év elmúltával tudtuk szabadon megünnepelni, hiszen csak akkor kaptak méltó helyet történelmünkben haladó nemzeti hagyományaink. Egervár dicső védelmének évfordulóján a kormány tagjainak részvételével országosan ünnepség volt Egerben, ahol nap mint nap többeszes tömegek tettek hitet amellet, hogy az egri hősök példájára meg fogják állni a helyüket a munka és a honvédelem frontján egyaránt.



FELSŐOKTATÁSI JEGYZETELLÁTÓ VÁLLALAT BUDAPEST

Felelős vezető: Heitter Imre

8-2319/163/PE